

מבט על, גיליון 273, 7 באוגוסט 2011

המשטר הסורי אל מול מחאה מבפנים וביקורת מבחוץ

ליעד פורת וגליה לינדנשטראוס*

עם כניסת חודש הרמדאן המשבר הפנימי בסוריה מעמיק. הדיווחים על רצח קולקטיבי של אזרחים והטענות על פשעים נגד האנושות שנוקט משטר בשאר אל-אסד מתגברים. במקביל, מספרם של המשתתפים בהפגנות של ימי שישי האחרונים חצה, כנראה, את סף המיליון ומשקף מגמה מרכזית: התעצמות המחאה והחרפת המשבר בתוך סוריה. מאוד ייתכן שבמהלך הרמדאן, חודש הצום באסלאם, תיווצר מסה קריטית של מפגינים. פירוש של דבר שלא רק שמשטר אסד נתון לאיום קיומי עקב מהומות הדמים, אלא שכתוצאה מתגובת שרשרת מכסת ימיו הולכת ואוזלת.

בהפגנות שהחלו בעיר דרעא במרס 2011 נטלו חלק לא יותר מכמה אלפי אזרחים. לאחר מכן ההפגנות התפשטו ליתר ערי סוריה ומניין המפגינים עלה באופן תמידי, מאלפים לעשרות אלפים וממאות אלפים למיליון ואולי אף יותר. העלייה המתמדת במספר המפגינים וכן התגברות המוטיבציה והתעוזה אצלם להכריע את המשטר ולהביא להפלתו הן חלק מתהליך מתמשך של היווצרות מסה קריטית של מפגינים.

ההפגנות מקיפות מגוון אוכלוסיות בסוריה, ביניהן מיעוטים שרק לאחרונה החלו להצטרף באופן פעיל להפגנות, כגון כורדים ונוצרים, וכן אוכלוסיית הרוב בסוריה, מוסלמים סונים. לנוכח זאת, מתגבר הלחץ שמופעל על העלווים, אשר מהווים את בסיס התמיכה של המשטר, להפנות את גבם למשפחת אסד ולהצטרף להפגנות. על פי הערכות שונות במערב, מדובר בשאלה של זמן עד שהעלווים יעברו לצד של המפגינים. אם אכן יעשו זאת, לא רק שאולי ימנעו נקמה בהם בבוא היום על כך ששיתפו פעולה עם משטר אסד, אלא התפתחות שכזו תקצר את הדרך להפלת המשטר בצורה משמעותית.

המפגינים וקבוצות האופוזיציה מגבירים את הלחץ על העלווים להשתתף בהפגנות נגד המשטר, לעיתים תוך הפניית איומים כלפיהם. למרות שיש נטייה להתייחס אל העלווים כאל מקשה אחת, הדברים הרבה יותר מורכבים. בקרב העלווים יש רבים התומכים אוטומטית במשטר, אולם יש רבים אחרים שמכירים בעריצות ובשחיתות של המשטר ואף נפגעו ממנו, ועל כן מתנגדים לו. מקרב האחרונים יש לצפות שבשלב מסוים יעברו לתמוך במפגינים, אולם פחות סביר, בפרט בטווח הזמן הקרוב, שהם ישתתפו באופן פעיל בהפגנות. הפחד אצל העלווים הוא כפול, כלומר לא רק שהם מפחדים מתגובת משטר אסד במידה ויצטרפו להפגנות, אלא הם פוחדים מרוב אזרחי סוריה המוסלמים-סונים בחושבם על היום שאחרי נפילת משטר אסד. מוקד הלחץ שמפעילים המפגינים וכוחות האופוזיציה על העלווים ותומכי המשטר מורגש בעיקר בקרב הצבא וכוחות הביטחון הסוריים וכן במפלגת השלטון, הבעת'. מוסדות אלה הם בסיס התמיכה של המשטר וחלקם של העלווים בהם דומיננטי ביותר. מאז פרוץ ההפגנות, מספר העריקים מהצבא הסורי גדל באיטיות אמנם, אך בהתמדה. במקביל, הדרישה של גורמי האופוזיציה לבטל את החוק שנותן בלעדיות למפלגת הבעת' הפך לאחת מדרישות הסף מהמשטר.

* ד"ר ליעד פורת, אוניברסיטת חיפה; ד"ר גליה לינדנשטראוס, המכון למחקרי ביטחון לאומי

מלבד התגברות המחאה הפנימית בסוריה, גורם לחץ נוסף שיש בו להשפיע על גורל המשטר הוא מידת מעורבותם של מדינות וגופים בינלאומיים. גורמי האופוזיציה הסוריים פועלים בשיטתיות בזירות שונות בעולם על מנת לגייס תמיכה במאבקם נגד המשטר. מאמצים בכיוון זה מופעלים על ארצות הברית והאיחוד האירופי וכן על רוסיה וסין. דומה שעיקר ההצלחה של האופוזיציה הסורית בגיוס אהדה למאבקה במזרח התיכון הוא בטורקיה. האחרונה מארחת קבוצות וגורמי אופוזיציה סוריים ומאפשרת להם לפעול משטחה באמצעות המדיה נגד משטר אסד.

בניגוד לשיתוף הפעולה ההדוק שהתקיים בין טורקיה וסוריה בשנים האחרונות, התפרצות המחאה והדיכוי האלים שנוקט משטר אסד, הובילו להתרחקות בין המדינות. טורקיה עדיין לא קוראת להסתלקותו של אסד מהשלטון, אך ראש ממשלת טורקיה, רג'פ טייפ ארדואן, גינה את מעשי הצבא כ"ברברים" ושר החוץ הטורקי, אחמד דוואטולו, לא פסל את האפשרות של התערבות צבאית בסוריה. טורקיה, כמו גם מדינות אחרות בקהילה הבינלאומית אינה נלהבת מהאופציה של התערבות צבאית, אך חוששת מזליגת המחאה אל האוכלוסייה הכורדית בשטחה וכן מגל גדול של פליטים, עימו תתקשה להתמודד.

המצב בסוריה גם מביא את טורקיה לעמוד בצד השני של המתרס אל מול איראן. בניגוד לטורקיה, איראן תומכת באופן פעיל בהמשך שלטונו של אסד ומסייעת לו בדיכוי המהומות. על אף החיבור הלא טבעי בין משטרו החילוני של אסד ומשטר האייאולות באיראן, היחסים האסטרטגיים בין סוריה ואיראן, מקנים כבר שנים רבות תועלת הדדית לשתי המדינות. נפילת אסד תהווה מכה למשטר האיראני. אמנם גם טורקיה השקיעה רבות ביחסים עם בשאר אל-אסד, ולכן גם אינה מרוצה מההתפתחויות בסוריה, אבל שיתוף הפעולה שלה עם גורמי האופוזיציה מכין אותה טוב יותר ל"יום שאחרי". ספק אם המצב בסוריה יגרור את טורקיה ואיראן לעימות ישיר, אך חוסר היציבות שם כבר מציג בפני מדינות אלו דילמות, וימשיך ליצור נקודות מחלוקת בין השתיים אם אי היציבות תגבר.

לסיכום, התחזקות המחאה בסוריה והדיכוי האלים שלה מלווה בביקורת בינלאומית הולכת וגוברת. החלטת הגינאי של סוריה על-ידי מועצת הביטחון של האו"ם על הפרות מרובות של זכויות אדם ופגיעה באזרחים, מעידה על כך שהתגברות המחאה מבפנים גם תלווה בהתגברות הלחץ על המשטר מבחוץ. לחץ חיצוני זה מעודד את האופוזיציה להמשיך לפעול, פוגע תודעתית במשטרו של אסד ויכולות להיות לו גם משמעות אופרטיבית. במזרח התיכון, שתי מדינות המפתח עימן היו לסוריה יחסים קרובים בשנים האחרונות פועלות באופן מנוגד – טורקיה לוחצת על אסד להנהיג רפורמות נרחבות ומשתפת פעולה עם האופוזיציה, ואיראן ממשיכה לתמוך באופן פעיל במשטרו של אסד ובדיכוי המהומות. סיכויי מדיניותה של טורקיה להצליח נראים טובים יותר מאלה של איראן, מה שיכול להביא עימו יתר-השפעה של טורקיה בסוריה ב"יום שאחרי", על המשמעות האסטרטגיות הנגזרות מכך.